

TERMENI GEOGRAFICI „POPULARI” ÎN TOATE REGIUNILE ȚĂRII. O ANALIZĂ STATISTICĂ[♦]

Iustina BURCI^{**}

Abstract: The present paper deals with an analysis of regional geographical terms, based on the number of ways in which they accumulated. The more known and more generally, the greater the chances of being assigned to objects in the environment. In this situation there are a number of appellations as *vale*, *viroagă*, *vad*, *văgăună*, *vârf*, *zăvoi* etc. On the opposite side we find the dialectical terms whose semantics is reduced to a single purpose and their area of use in a single village: *agârnă*, *blidac*, *ojoacă* etc.

Keywords: regional geographical terms, statistical analysis, classification, frequency.

Terminologia entopică cuprinde un inventar impresionant de apelative. Dintre acestea, unele reflectă în mod fidel realitatea fizică înconjurătoare (obiectele geografice și caracteristicile lor): *albitură*¹ „loc cretos”, *băltinos* „loc jos, cu mlaștini, smârcuri, păpuriș”, *casadă* „cădere de apă zgomotoasă”, *clisos* „loc cu humă”, *colnic* „deal mic, drum peste deal și pădure”, *dâmbușor* „ridicătură mică de pământ, rotunjită sau mai ascuțită”, *lăcoviște* „lac mai mic, neadânc, grupuri de lăculețe”, *mlaștină* „loc cu noroi și mocirlă”, *poiană* „loc în pădure fără copaci”, *povârniș* „coastă repede, greu de urcat”, *sărătură* „pământuri sărate”, *tarniță* „loc mai lăsat de trecere peste munte, care întrerupe creasta munților”, *trecătoare* „vale între doi pereți de stâncă” etc.

Altele, în schimb, reflectă aceeași realitate, filtrată însă prin prisma imaginației umane, ca în cazul unor exemple de genul: *blid* „scobitură rotundă”, *capelă* „vârf înalt care de departe pare o movilă rotundă”, *cârpător* „teren arabil cuprins între răzoare, între haturi”, *căuș* „scobitură de granit de forma unei linguri

[♦] Articolul face parte din proiectul de cercetare *Terminologie geografică populară. Dicționar de sinonime*, al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova.

^{**} Cercetător științific II, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; iustinaburci@yahoo.com

¹ Toate exemplele din acest articol au fost extrase din: Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu Silvestru, Iustina Burci, Ion Toma, *Dicționarul entopic al limbii române*, vol. I (A-M), 2009; vol. II (N-Z), 2010, Craiova, Editura Universitaria.

sau a unei pâlnii”, *ceaun* „vale hârtopoasă în formă rotundă”, *chelic* „ridicătură stearpă de pe un deal”, *cuțat* „culme mică și ascuțită a unei înălțimi”, *dinte* „vârf de piatră ca un dinte ieșit în afară, fără vegetație, piatră ascuțită care parcă iese din pământ, singuratică”, *fulger* „vârf foarte înalt, ascuțit ca o țeapă, inaccesibil, ridicături mărunte ascuțite”, *furculiță* „ramificație a unui munte, deal, a unei ape”, *guler* „fâșie de pământ lungă și îngustă”, *îmbulzitură* „coastă în trepte, terasată”, *lăptic* „văgăună, canal de scurgere a apei”, *știrbitură* „culme de munte lungă, înaltă și ascuțită, crestată ca și cum ar avea zimți”, *tigaie* „depresiune de teren de formă rotunjită”, *ulcior* „vârtej de apă într-un râu” etc. – ceea ce face ca numărul entopicelor să fie îmbogățit, prin intermediul metaforei, cu foarte multe cuvinte, împrumutate din toate domeniile vieții materiale a oamenilor și, deopotrivă, din viața lor spirituală. Dar, terminologia geografică nu este doar locul în care se intersectează, din punct de vedere lexical, științe diferite (geografie, istorie, etnografie, dialectologie, zoologie, botanică, anatomie, religie, construcții etc.), ci constituie și un strat intermediar, între lexicul comun și cel onomastic, a cărui cercetare, în plan diacronic, poate contribui la descoperirea proceselor de formare și dezvoltare a dialectelor și limbilor.

În ceea ce privește răspândirea, frecvența și bogăția sensurilor apelativelor topice, acestea sunt inegale. Există cuvinte a căror semantică se reduce la un singur sens, iar aria de utilizare la un singur sat. Astfel: *afârlac* „lac pe un bot de deal” (Islaz-Tr), *agârnă* „ridicătură mai mare de pământ, de formă neregulată, în regiuni de șes sau de luncă” (Telu-Bv), *blidac* „vâlcea adâncă, ascunsă între piscuri, prăpăstioasă” (Hățăgel-Hd), *cofan* „scobitură de granit de forma unei linguri sau a unei pâlnii” (Bolvașnița-Cs), *dereb* „parcelă cu pădure” (Densuș-Hd), *hușc* „pământ ars, nisipos” (Melinești-Dj), *lafa* „vale adâncă, ruptură mare” (Ștefan cel Mare-Nț), *mezerăsoare* „poiană care are pășune la marginea unei ape (unde se odihnesc animalele)” (Dijir-Bh), *nimezâște* „loc de odihnă pentru vite, locul unde stau la umbră și rumegă” (Fâlfani-Ag), *ojoacă* „vârf mai ascuțit, rotat, care se vede în spatele altui deal” (Colțești-Gj), *ped* „partea de jos a unei coaste” (Ruscova-Mm), *râscoliște* „loc larg unde se revarsă apa” (Petrova-Mm) etc. – reprezintă o foarte mică parte dintre denumirile care se încadrează în această categorie. De regulă, astfel de termeni geografici funcționează într-un dialect, îi reflectă particularitățile și conțin informații despre istoria și geografia zonei respective.

La polul opus se situează entopicele cu o largă distribuție teritorială ori cu o paletă semantică variată și foarte variată. Astfel, termenul *câmpie*, deși are un singur sens – „loc neted mai puțin întins sau foarte întins” – este cunoscut în toate județele țării; cunoscut în toate regiunile este și entopicul *vale*, cu deosebirea că, „sub umbrela” sa lexicală se regăsește un număr de 114 definiții. Aceasta se datorează, pe de o parte, faptului că utilizarea aceleiași mulțimi de nume comune, din care se selectează cele care vor deveni termeni entopici, ca și obișnuințele asemănătoare de alegere a acestor nume și condițiile comune de viață social-economică și istorică determină repetarea unora dintre ei într-un anumit spațiu, mai

mult sau mai puțin întins²; iar pe de altă parte, se datorează asociațiilor psihologice și capacității creative și imaginative a oamenilor, care îi pot atribui unui singur cuvânt un număr mare de sensuri.

Pe baza *Dicționarului entopic al limbii române*³, în articolul de față, ne-am propus să prezentăm, din punct de vedere statistic, două tipuri de termeni geografici populari: cei a căror prezență a fost înregistrată în toate regiunile țării și cei care, deși nu au o distribuție generală pentru niciuna dintre accepțiile cu care sunt întâlniți, au fost investiți cu un număr mare și foarte mare de sensuri.

Pentru început, am selectat și am ordonat alfabetic apelativele topice care aparțin primei categorii. Ținând cont însă de faptul că unii termeni cumulează mai multe sensuri, clasificarea noastră se va face și în funcție de câte dintre acestea se bucură de „recunoaștere” la nivel geografic național. Prin urmare, clasificarea va arăta astfel:

A. Entopice care au un singur sens, înregistrat în toate județele țării:
bornă „semnul pus pentru delimitarea pădurilor și a pământurilor”; *butură* „restul de tulpină, rămas în pământ, după tăierea copacului”; *câmpie* „loc neted mai puțin întins sau foarte întins”; *cremenar* „loc cu piatră tare cremene”; *fasoliște* „locul cultivat cu fasole”; *fânaș* „loc arabil lăsat nelucrat și pe care cresc fânețe naturale”; *gunoiște* „loc unde se aruncă gunoaiile”; *hodinitoare* „loc de popas, de odihnă pentru oameni și animale”; *hodoroagă* „adâncitură mai largă cu surpături”; *jilav* „(pământ) umed”; *mortărie* „locul unde se îngroapă animalele moarte”; *muscel* „înălțime potrivită, cu coaste line, despărțită de alta asemănătoare printr-o vale largă, cu locuri frumoase și bune de muncă, sau de pășuni, pometuri (mai multe par niște ondulații line ale terenului)”; *prisos* „porțiune de teren rămasă în plus când s-au împărțit pământurile”; *tomnatic* „loc de pe munte unde iarba se păstrează mai mult, până mai târziu (loc pentru pășunat)”.

B. Entopice care au mai multe sensuri⁴, dintre care:

a) unul este înregistrat în toate județele țării:

bătătură (6 sensuri) „loc bătătorit de oameni și animale”;

bolovan (3 sensuri) „bucată mare de pământ scoasă de fierul plugului când se ară în pământ tare”.

canton (4 sensuri) „locuința pădurarului”;

casadă (11 sensuri) „cădere de apă, zgomotoasă”;

cazane (4 sensuri) „cataracte pe cursul unei ape, locul unde parcă fierbe o apă lovindu-se de pietre”;

căciulă (6 sensuri) „vârf în forma unui acoperiș de casă sau ca pălăria unei ciuperci care adăpostește un loc”;

² Ion Toma se referea la repetabilitatea toponimelor într-un număr de localități ale unui ținut oarecare (în *Toponimia Olteniei*, Craiova, Reprografia Universității din Craiova, 1988, p. 32).

³ Vezi nota 1.

⁴ După fiecare termen în parte vom menționa, între paranteze, numărul total al sensurilor, iar între ghilimele definiția sau definițiile consemnate în toate județele.

- căldare* (14 sensuri) „vale hârtopoasă în formă rotundă”;
- cârlig* (5 sensuri) „cioc de deal puțin îndoit deasupra văii, acolo unde e o curmătură”;
- cetate* (8 sensuri) „ridicătură mare de pământ ca o întăritură bine apărută”;
- cioacă* (15 sensuri) „vârf ascuțit rotat, care se vede în spatele altui deal”;
- cioată* (6 sensuri) „rest de tulpină rămas la rădăcină după tăierea copacului”;
- cioc* (10 sensuri) „partea dinainte a vârfului, ascuțită la capăt, sub formă de plisc de pasăre”;
- ciot* (5 sensuri) „copac uscat, cu crengile rupte de furtună sau arse de foc; rest de tulpină, rămas la rădăcină, după tăierea copacului”;
- cișmea* (6 sensuri) „izvoare amenajate pentru băut apă sau pentru adăpat (la câmp sau în pădure)”;
- clai* (6 sensuri) „vârf sub forma unui stog, ca o clai”;
- coadă* (12 sensuri) „capătul unei ridicături, partea opusă capului”;
- coamă* (19 sensuri) „spinarea boltită a unei înălțimi mai lungi”;
- coborâș* (7 sensuri) „coastă care se povârnește brusc, coastă care coboară brusc”;
- coclau* (7 sensuri) „vale îngustă, adâncă, cu coaste râpoase greu de umblat”;
- codru* (6 sensuri) „suprafață acoperită cu vegetație, cu copaci de diverse soiuri”;
- colibă* (9 sensuri) „adăpost făcut de oameni la locurile de muncă, pășuni”;
- colț* (20 de sensuri) „vârf de piatră ca un dinte ieșit în afară, fără vegetație; piatră ascuțită care parcă iese din pământ, singuratică”;
- copcă* (13 sensuri) „gaură făcută în gheață sau pământ”;
- covercă* (6 sensuri) „adăpost făcut de oameni la locurile de muncă, pășuni”;
- crâng* (10 sensuri) „suprafață acoperită cu vegetație, cu copaci de diverse soiuri”;
- creastă* (23 de sensuri) „partea cea mai de sus a unui șir de munți, ascuțită; locul de întâlnire a costelor, punctul de despărțire a apelor”;
- cruce* (8 sensuri) „locul unde se încrucișează drumurile, potecile”;
- cucui* (11 sensuri) „vârf rotund, ridicat mai sus ca altele, ca o umflătură înaltă”;
- culme* (26 de sensuri) „partea cea mai de sus a unui șir de munți, ascuțită; locul de întâlnire a coastelor, punctul de dispariție a apelor”;
- cumpănă* (3 sensuri) „loc înalt care separă izvorul a două ape (una din ape curgând pe un versant, cealaltă pe alt versant)”;
- cunună* (5 sensuri) „spinarea (muchia) unei înălțimi care înconjoară locul, ca un cerc”;
- curmătură* (18 sensuri) „loc mai lăsat la trecere peste munte, care întrerupe creasta munților”;
- dâmb* (24 de sensuri) „ridicătură mică, mai lungă de pământ sau de nisip, uneori făcută ca semn între locurile oamenilor”;

- deal* (21 de sensuri) „înălțime mijlocie cu pante ușor de urcat”;
- dos* (3 sensuri) „partea nevăzută din spatele dealului”;
- drum* (20 de sensuri) „fâșie îngustă de loc, bătătorită, peste câmp sau în pădure, pe care se umblă cu carul”;
- față* (3 sensuri) „fața expusă la soare a unei coaste, sens notat în toate județele țării”;
- făgaș* (3 sensuri) „vâlcea lungă, îngustă, adâncă într-o coastă”;
- fântână* (5 sensuri) „izvoare amenajate pentru băut apă sau pentru adăpat vitele”;
- grajd* (7 sensuri) „adăpostul unde ierneză vitele”;
- graniță* (2 sensuri) „limita, frontiera unei țări”;
- grădină* (3 sensuri) „loc în care se cultivă legume”;
- groapă* (4 sensuri) „adâncitură de dimensiuni diferite, naală sau făcută de om sau o depresiune mică, adâncă, o gaură în malul apei; o vale scurtă adâncă, în coastă, o gaură mică în pământ”;
- gură* (8 sensuri) „locul unde un pârâu (râu) se varsă în altă apă”;
- hățiș* (4 sensuri) „loc în pădure cu vegetație bogată, deasă, încălțită, unde nu poți intra”;
- hău* (4 sensuri) „prăpastie mare, adâncă, de obicei în munți”;
- hârtop* (4 sensuri) „scobitură în pământ, loc accidentat, cu găuri, vale adâncă cu coaste repezi, teren accidentat cu gropi”;
- heleşteu* (5 sensuri) „lac cu mlaștini pe margini, cu pește”;
- humărie* (2 sensuri) „loc cu humă”;
- iaz* (s.n.) (10 sensuri) „lac format artificial prin oprirea apei curgătoare, prin îndiguire sau prin stăvilă”;
- iezer* (3 sensuri) „lac cu apă curată, limpede, de obicei în munți”;
- insulă* (3 sensuri) „pământ înconjurat din toate părțile de apă”;
- izlaz* (4 sensuri) „loc de pășunat”;
- izvor* (2 sensuri) „loc de unde iese apa din pământ, continuu și formează un pârâu, râu”;
- întorsură* (2 sensuri) „locul unde apa, drumul, dealul fac un cot foarte pronunțat”;
- jgheab* (14 sensuri) „izvoare amenajate pentru băut apă sau pentru adăpost”;
- mal* (31 de sensuri) „fâșie de pământ în lungul unei ape”;
- matcă* (15 sensuri) „partea cea mai de jos a văii, de-a lungul unei ape curgătoare”;
- mejdină* (13 sensuri) „fâșie de pământ nelucrat între două proprietăți”;
- mină* (8 sensuri) „locul de unde se extrag minerale (cărbune)”;
- mocirlă* (20 de sensuri) „loc bălțos, cu noroi, mocirlă”;
- moșinoi* (3 sensuri) „mușuroi de pământ făcut de cârțițe, care prezintă galerii pe dedesubt”;
- munte* (6 sensuri) „înălțime foarte mare cu coaste repezi, prăpăstioase și stâncoase sau mai mici, cu pășuni etc.”;

- mușuroi* (17 sensuri) „mușuroi de pământ făcut de cârțițe, care prezintă galerii pe dedesubt”;
- obârșie* (7 sensuri) „locul de unde iese apa din pământ, de unde începe o apă curgătoare”;
- ochi* (38 de sensuri) „porțiune de apă limpede într-o baltă, mlaștină”;
- ocol* (25 de sensuri) „deal îngrădit”;
- ogor* (14 sensuri) „teren arabil”;
- ostrov* (8 sensuri) „pământ înconjurat din toate părțile de apă”;
- padină* (21 de sensuri) „loc neted înconjurat de dealuri sau la poalele unei înălțimi care ține apa”;
- pădure* (7 sensuri) „suprafață acoperită cu vegetație, cu copaci de diverse soiuri”;
- pășune* (10 sensuri) „loc de pășunat”;
- pinten* (11 sensuri) „partea dinainte ascuțită și lunguiață a unei ridicături”;
- pisc* (33 de sensuri) „culme mică și ascuțită a unei înălțimi”;
- plai* (22 de sensuri) „latura înclinată a unei înălțimi, terenul prelungit de la poale la vârf pe care se merge la munte”;
- plantație* (8 sensuri) „pădure tânără (crescută de la sine sau plantată anume)”;
- platou* (17 sensuri) „porțiune de teren neted pe o înălțime sau care leagă două înălțimi”;
- poală* (18 sensuri) „partea de jos a unei înălțimi, a unei coaste”;
- poartă* (10 sensuri) „poartă din scânduri sau din nuiiele, făcută pentru a opri ieșirea din sat”;
- pod* (19 sensuri) „porțiune de teren neted pe o înălțime sau care leagă două înălțimi”;
- podîș* (14 sensuri) „porțiune de teren neted pe o înălțime sau care leagă două înălțimi”;
- pogorâș* (3 sensuri) „coastă care se povârnește brusc, coastă care coboară brusc”;
- ponor* (25 de sensuri) „scobitură naturală, rezultată din alunecarea terenului; sub formă rotundă sau semicerc”;
- potmol* (16 sensuri) „zonă aluvionară cu solul format din pietriș, nisip, argilă”;
- povârniș* (25 de sensuri) „coastă repede, greu de urcat”;
- pripor* (19 sensuri) „coastă cu înclinare foarte mare, pe care te poți lăsa într-o vale”;
- prispă* (6 sensuri) „platformă mică, îngustă, în lungul coastei”;
- pristos* (5 sensuri) „porțiune de teren rămasă în plus când s-a împărțit pământul”;
- prund* (27 de sensuri) „loc în formă de unghi, între două ape care se unesc”;
- puț* (14 sensuri) „locul unde se îngroapă animalele moarte”;
- răstoacă* (19 sensuri) „loc mai pietros, prin care curge o apă”;
- repeziș* (17 sensuri) „coastă repede, greu de urcat”;
- sărătură* (21 de sensuri) „pământuri sărate”;
- scară* (8 sensuri) „trecere peste culme pe care urci ca pe trepte”;

scaun (4 sensuri) „coastă în formă de scaun, cu terasă”;
sorb (22 de sensuri) „locul prin care apa suptă în pământ”;
stană (5 sensuri) „bucată de piatră, stâncă mare, proeminentă pe o coastă sau plai”;

sterpiș (4 sensuri) „loc sterp, unde nu crește nimic”;
strajă (4 sensuri) „locul mai înalt de lângă sat (sau în sat), unde pe vremuri se făcea de pază, strajă”;

strungă (21 de sensuri) „adăpost pentru ciobani, umbrar”;
surpătură (35 de sensuri) „locul care se surpă mereu”;
șes (22 de sensuri) „porțiune de teren neted pe o înălțime sau care leagă două înălțimi”;

șleau (15 sensuri) „drum mai adâncit, urma lăsată de care printr-un loc mai moale”;

șură (7 sensuri) „adăpost (pentru vite, pentru fân)” (28)

tăietură (18 sensuri) „locul de unde s-a tăiat pădurea” (30)

tăpșan (20 de sensuri) „platformă mică, îngustă, în lungul coastei” (29)

tău (25 de sensuri) „crovuri mari și adânci, cu apă” (29)

topilă (10 sensuri) „loc în apă unde se topește (murează) cânepa” (32)

trecătoare (33 de sensuri) „vale între doi pereți de stâncă” (32)

țelină (26 de sensuri) „pământ nelucrat, înierbat, tare” (34)

țugui (20 de sensuri) „vârful ascuțit al unei înălțimi” (30)

umăr (2 sensuri) „ieșitură mai lungă și îngustă pe coasta unui munte sau deal” (32)

vad (75 de sensuri) „loc mai puțin adânc pe unde se poate trece o apă cu piciorul sau cu căruța” (34)

vână (22 de sensuri) „firul central al unei ape (loc cu mai multe firicele de apă)” (33)

vârf (71 de sensuri) „culme mică și ascuțită a unei înălțimi” (35)

vârtej (37 de sensuri) „ridicătură de pământ răsucită, movilă neregulată de pământ sau de nisip zburător” (30)

vizuină (22 de sensuri) „găurile în care se adăpostesc animalele” (35)

zăgaz (23 de sensuri) „întăritură făcută la țărmul unei ape pentru ca aceasta să nu se reverse”;

b) două sunt înregistrate în toate județele țării:

canal (17 sensuri) „braț artificial al unei ape, făcut pentru mori, joagăre, irigații, pescuit”, „canal care aduce apa dintr-un râu la moară, la grădini pentru udat”;

cărare (24 de sensuri) „drumuri înguste numai de picior (din câmp, din pădure)”, „drumul animalelor din pădure”;

câmp (12 sensuri) „loc neted mai puțin întins sau foarte întins”, „locul unde se cultivă cereale”;

cheie (15 sensuri) „vale între doi pereți de stâncă”, „trecătoare îngustă cu pereți înalți și stâncoși, abrupti”;

clin (13 sensuri) „parcelă de pământ, de teren, tăiată în pieziș, fâșie”, „coasta unei înălțimi, un loc în pantă povârniță”;

coastă (38 de sensuri) „partea înclinată a unui deal sau munte”, „latura înclinată a unei înălțimi, terenul prelungit de la poale la vârf pe care se merge la munte”;

colnic (19 sensuri) „deal mic, drum p deal și pădure”, „drum de picior sau de car pe muchia dealului”;

crac (15 sensuri) „ramificația unui munte, deal, ape”, „braț de apă”;

dumbravă (10 sensuri) „suprafață acoperită cu vegetație, cu copaci de diverse soiuri”, „pădure tânără (crescută de la sine sau plantată anume)”;

hotar (4 sensuri) „limita dintre pământurile a două sate dau a două moși, ogoare, locuri de muncă”, „frontiera unei țări”;

lumiș (13 sensuri) „loc în pădure fără copaci, o poiană în pădure”, „loc mai mic, fără copaci în mijlocul pădurii”;

măgură (33 de sensuri) „înălțime mai mare, izolată, lungă, cu spinarea lată în formă de pod”, „mormane de pământ ca semne de hotar între moșii”;

miriște (11 sensuri) „locul unde s-au secerat grâul, orzul, secara, ovăzul”, „locul rămas după culegerea păioaselor”;

ogaș (35 de sensuri) „ruptură de teren pe care vine apa din ploii”, „vâlcea lungă, îngustă, adâncă într-o coastă”;

pârleaz (5 sensuri) „locul pe unde se trece peste gard dintr-o grădină în alta”, „loc de trecere dintr-o grădină în alta”;

pârloagă (9 sensuri) „loc rămas nelucrat”, „loc rămas necultivat un timp”;

piatră (12 sensuri) „semne prin care localnicii își delimitau pământurile”, „limita, hotarul dintre pământurile a două sate”;

poiană (27 de sensuri) „loc mai mic, fără copaci, în mijlocul pădurii”, „loc în pădure fără copaci, poiană în pădure”;

potecă (21 de sensuri) „drumuri înguste, numai de picior”, „drumurile animalelor din pădure”;

răscruce (9 sensuri) „locul unde se încrucișează drumurile, potecile”, „locul unde un drum sau o cărare se desparte în mai multe direcții”;

răspântie (6 sensuri) „locul unde se încrucișează drumurile, potecile”, „locul unde un drum sau o cărare se despart în mai multe direcții”;

smârc (26 de sensuri) „loc mic, mocirlos, băltoș”, „locuri mlăștinoase pe unde cresc papură, trestie, cu apă și nămol”;

văgăună (73 de sensuri) „scobitură mare în coastă, dosită și ascunsă” (34 de județe), „loc înfundat între înălțimi, adânc și prăpăstios” (34 de județe);

viroagă (92 de sensuri) „vâlcea îngustă și lungă, cu luncă umedă; ruptură pe povârniș” (30 de județe), „locuri cu apă lină, adâncă și curată pe cursul unui râu” (33 de județe);

c) trei sunt înregistrate în toate județele țării:

carieră (16 sensuri) „loc pietros de unde se scoate piatră”, „loc de unde se scoate piatră sau cărbune de la suprafața pământului”, „locul sau cuptorul unde se arde piatra de var”;

răzor (22 de sensuri) „semne prin care localnicii își delimitau pământurile”, „fâșie îngustă de pământ care desparte două loturi de teren arabil”, „linia de despărțire dintre două moșii, ogoare, locuri de muncă”;

d) patru sunt înregistrate în toate județele țării:

mlaștină (31 de sensuri) „loc băltoș, cu noroi și mocirlă”, „locuri cu tină și nămol”, „loc mai lăsat, întins, mlăștinos”, „loc mlăștinos, mocirlos, cu apă multă pe care crește și stuf”;

e) opt sunt înregistrate în toate județele țării:

movilă (30 de sensuri) „mormane de pământ ca semne de hotar între moșii”, „limita, hotarul dintre pământurile a două sate”, „ridicătură mai mare de pământ, de formă neregulată, în regiuni de șes sau luncă”, „dâmb mic, movilă de pământ”, „ridicătură de pământ, măguri”, „movilă răzleață, deal izolat, boltit”, „teren ridicat, ridicătură ascuțită pe un șes, deal, munte”, „semn pus pentru delimitarea pădurilor”.

Au fost înregistrați, în total, 160⁵ de termeni geografici populari. Dintre aceștia, 14 sunt monosemantici. Ceilalți 146 au o paletă semantică care variază între 2 și 92 de sensuri, iar repartizarea lor, în funcție de numărul definițiilor prezente în toate județele țării, este următoarea: a) o definiție – 118 termeni entopici; b) două definiții – 24 de termeni entopici; c) trei definiții – 2 termeni entopici; d) patru definiții – 1 entopic; e) opt definiții – 1 entopic.

Se poate observa faptul că pe măsură ce crește numărul sensurilor, scade cifra apelativelor din grupa respectivă, precum și cea a cuvintelor intrate prin transfer în terminologia geografică. Dacă în prima categorie au pătruns 33 de apelative din sfere lexicale diferite (*canton, cazane, căciulă, căldare, cârlig, cetate, cioc, coadă, coamă, colibă, colț, covercă, creastă, cruce, cucui, cunună, dos, față, grajd, gură, jgheab, ochi, pinten, poală, poartă, pod, prispă, puț, scară, scaun, strajă, șură, umăr*), iar în cea de-a doua trei (*cheie, coastă, crac*), în ultimele, cele patru entopice sunt unele specifice registrului geografic (*carieră, răzor, mlaștină, movilă*).

În general, cu cât un entopic este mai cunoscut, cu atât mai mult sporesc șansele sale de a fi asociat cu obiecte din mediul fizic înconjurător ori cu particularități ale lor (spre deosebire de termenii regionali ori dialectali), harta denumirilor omonime, formate de la acesta, fiind una extinsă sau foarte extinsă. De exemplu, entopicul *movilă*, cu sensul „ridicătură mai mare de pământ, de formă neregulată, în regiuni de șes sau de luncă”, este înregistrat în toate județele țării. Celelalte apelative topice cu sens identic – *agârnă* (Bv), *atârănătură* (Ot), *basăcă* (Vr), *bâtcă* (Nț, Sv), *bobâldan* (Ag), *bobârcău* (Hd), *bobârlan* (Tr), *boldar* (Cț), *casabair* (Cț), *cetătea* (Mm), *chichirlău* (Bc), *codrișor* (Hd), *colină* (Tr), *cucui* (Cs, Mh), *dâlmă* (Cs, Gj, Hd, Sb), *dâmb* (Ag, Ar, Bh, Br, Bt, Cj, Gl, Hd, Mm, Mr, Nț, Sb, Sm, Sv, Tr, Vs), *dâmcenel* (Hd), *dâmp* (Ar, Cs, Hd), *dâmpă* (Hd), *dâmpcean* (Hd), *deal* (Ag, Bc, Bh, Bv, Bz, Cț, Dj, Gj, Hd, If, Il, Mh, Nț, Ot, Sb, Tr, Vl), *delucean* (Sb), *deluț* (Hd, Sm), *dial* (Mr, Vl), *dolmă* (Ar, Hd), *gorgan* (Ab, Ag, Bc, Br, Bv, Bz, Cț, Cv, Db, Dj, Gj, Gl, Hd, If, Il, Mh, Nț, Ot, Ph, Sb, Sv, Tl, Tr, Vl, Vs), *gorgănel* (Bv), *grămadă* (Dj, Sv), *gurgan* (Vl), *hârtoapă* (Bv), *mal* (Ag, Bv,

⁵ 158 de substantive (80 feminine, 71 neutre, 7 masculine) și 2 adjective.

Sv), *mamelon* (Ag, Ot, Sv), *măgură* (Ag, Bv, Db, Dj, Gj, Ot, Tr, Vs), *măgurică* (Hd), *mămâie* (Dj, Il), *mămăiață* (Sv), *mămuie* (Bc, Bt, Cs, Dj, Gj, If, Il, Mh, Ot, Ph, Sb, Tr, Vl, Vs), *medean* (Gl), *mocsândră* (Cs), *mogâldeață* (Il), *moghilă* (Ag, Bv, Vl, Vs), *mogilă* (Nț, Sv), *moilă* (Dj), *momâie* (Ag, Bz, Cț, Dj, Gj, Gl, If, Mh, Ot, Sb, Sv, Tl, Tr, Vl, Vs), *monlă* (Gl), *mușuroi* (Ab), *mușuroi* (Ab, Ag, Hd, Tr), *namet* (Ab, Ag, Cs, Db, Dj, Gj, Hd, Il, Mh, Nț, Ot, Ph, Sm, Sv, Tl, Tr, Vl), *nătemeană* (Vl), *nemete* (Tr), *obrejă* (Hd), *pisc* (Gl, Vl, Vs), *pochină* (Ag, Br, Bt, Gl, Mm, Nț, Tl), *podină* (Gj), *podirei* (Mm), *popină* (Cț, Dj, Nț, Tl), *racilă* (Hd), *șargodom* (Bh) – cu toate că includ (pe lângă entopice puțin utilizate, ca *agârnă*, *casabair*, *dâmpă*, *medean*, *mocsândră*, *monlă* etc., ori împrumutate dintr-o altă sferă lexicală – *cucui*, *mamelon*, *momâie* etc. și investite, prin intermediul metaforei, și cu acest sens) și apelative cunoscute, precum *colină*, *deal*, *măgură* etc., au, totuși, pentru accepția în discuție, o răspândire redusă față de genericul *movilă*.

Putem întâlni însă, destul de frecvent, și situația în care un termen geografic foarte cunoscut are în „repertoriul” său și accepții a căror localizare se rezumă la perimetrul unui singur sat. Revenind la entopicul *movilă*, vom observa că trei dintre sensurile sale – „linie de despărțire între două moșii”, „ridicătură într-o regiune de șes”, „înălțime foarte mare cu coaste repezi” sunt exclusiv întâlnite în satele Căciulatu (Dolj), Gura Teghii (Buzău) și Vasilați (Ilfov).

„Răspunzătoare” sunt, în ambele situații, atât trăsăturile fizice ale formelor de relief, cât și imaginația umană, cea care percepe fiecare obiect în parte, filtrează totul prin prisma emoției personale și transpune imaginea rezultată, mai apoi, în graiul specific zonei.

Dacă unii termeni geografici sunt „populari” prin faptul că una dintre definiții se bucură de o largă răspândire pe cuprinsul întregii țări, alții, în schimb, sunt populari prin multitudinea accepțiilor care le-au fost atribuite. Prezentăm mai jos acele apelative topice, care au 15 și peste 15 sensuri:

15 – *cheie*, *cioacă*, *cotlon*, *crac*, *ghiol*, *matcă*, *pantă*, *prag*, *prival*, *roghină*, *rozor*, *scoacă*, *sterp*, *șleau*, *știubei*, *zăpodie*;

16 – *cale*, *carieră*, *ceair*, *maidan*, *pietriș*, *platou*, *potmol*;

17 – *baltă*, *canal*, *colină*, *mușuroi*, *pământ*, *repeziș*, *tarla*, *văgaș*;

18 – *cleanț*, *curătură*, *curmătură*, *obor*, *poală*, *prundiș*, *spinare*, *tăietură*;

19 – *coamă*, *colnic*, *lac*, *pod*, *pripor*, *răstoacă*, *rovină*, *strâmtoare*, *țurțudan*;

20 – *colț*, *drum*, *mocirlă*, *ruscă*, *suhă*, *tăpșan*, *toloacă*, *țarc*, *țarmure*, *țugui*;

21 – *deal*, *padină*, *potecă*, *sărătură*, *scursură*, *strungă*, *șipot*, *ududoi*, *uluc*;

22 – *crov*, *plai*, *răzor*, *rât*, *sorb*, *șa*, *târlă*, *vână*, *vizuină*, *zăcatoare*;

23 – *scorbură*, *șes*, *vârv*, *zăgaz*;

24 – *cărare*, *creastă*, *dâmb*;

25 – *ocol*, *ponor*, *povârniș*, *tău*, *toaie*, *vatra*;

26 – *culme*, *smârc*, *țelină*, *zăton*;

27 – *poiană*, *prund*, *scobitură*, *stâncă*;

28 – *scoc*;

29 – *muchie*;

- 30** – *movilă, vârtop*;
31 – *mal, mlaștină*;
32 – *șanț, trecătoare, văioagă*;
33 – *măgură, pisc*;
34 – *zănoagă*;
35 – *ogaș, surpătură*;
36 – *viitură*;
37 – *țanc, țarină, vâltoare, vârtej*;
38 – *coastă, ochi*;
40 – *luncă, râpă, ruptură*;
53 – *vâlcea*;
55 – *zăvoi*;
71 – *vârf*;
73 – *văgăună*;
75 – *vad*;
92 – *viroagă*;
114 – *vale*.

Din totalul celor 129⁶ de entopice, prezentate mai sus, 16 au, fiecare în parte, câte 15 sensuri, 7 – 16 sensuri, 8 – 17 sensuri, 8 – 18 sensuri, 9 – 19 sensuri, 10 – 20 de sensuri, 9 – 21 de sensuri, 10 – 22 de sensuri, 4 – 23 de sensuri, 3 – 24 de sensuri, 6 – 25 de sensuri, 4 – 26 de sensuri, 4 – 27 de sensuri, 1 – 28 de sensuri, 1 – 29 de sensuri, 2 – 30 de sensuri, 2 – 31 de sensuri, 3 – 32 de sensuri, 2 – 33 de sensuri, 1 – 34 de sensuri, 2 – 35 de sensuri, 1 – 36 de sensuri, 4 – 37 de sensuri, 2 – 38 de sensuri, 3 – 40 de sensuri, 1 – 53 de sensuri, 1 – 55 de sensuri, 1 – 71 de sensuri, 1 – 73 de sensuri, 1 – 75 de sensuri, 1 – 92 de sensuri, 1 – 114 sensuri.

Și în acest caz, pe măsură ce crește numărul sensurilor apare tendința de reducere a cifrei termenilor geografici din grupa respectivă; astfel că, peste 50 de accepții au doar șapte apelative: *vâlcea* (53), *zăvoi* (55), *vârf* (71), *văgăună* (73), *vad* (75), *viroagă* (92), *vale* (114).

De regulă, cercetarea aspectelor legate de cantitatea, varietatea și distribuția sensurilor termenilor entopici este strâns legată atât de fizionomia geografică și condițiile social-istorice dintr-un spațiu delimitat, cât și de atitudinea oamenilor față de lumea fizică înconjurătoare, de modul în care ei „reacționează lingvistic atunci când simt nevoia de a distinge unele obiecte geografice față de altele și de a le da un nume”⁷. Coroborate, toate aceste date pot contribui la clarificarea unor probleme de istorie a limbii, etimologie, dialectologie, pot oferi informații despre formarea și evoluția lexicului popular.

⁶ 61 dintre acestea (*canal, carieră, cărare, cheie, cioacă, coamă, coastă, colnic, colț, crac, creastă, culme, curmătură, dâmb, deal, drum, mal, matcă, măgură, mlaștină, mocirlă, movilă, mușuroi, ochi, ogaș, padină, pisc, plai, platou, poală, pod, poiană, ponor, potecă, potmol, povârniș, pripor, prund, răstoacă, răzor, repeziș, sărătură, smârc, sorb, strungă, surpătură, șes, tăietură, tâpșan, tău, trecătoare, țelină, țugui, vad, văgăună, vână, vârf, vârtej, viroagă, vizuină, zăgaz*) se regăsesc și în categoria celor care au una sau mai multe definiții înregistrate în toate regiunile țării.

⁷ I. Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Adacemiei, 1963, p. 312.